

På spaning efter syskon

Av professor ANNA SINGER¹

Familj är ett centralt begrepp i familjerätten men också i andra rättsliga sammanhang som rör människors förhållanden. Ordet familj nämns dock inte på många ställen i vår nationella reglering. Ändå finns den där och ska ges skydd. Barn har rätt att få föräldrar och få växa upp i en familj. Vilka som ingår i denna familj är inte klart uttalat. Familj är i realiteten en mångfacetterad företeelse som kan inkludera många andra än föräldrar såsom mor- och farföräldrar, syskon och andra. Just syskon är föremål för denna betraktelse. Hur mycket "familj" är de och vilket rättsligt erkännande ges till syskonskap?

1 Bakgrund

Frågan om vilken betydelse en persons syskonrelationer ska tillmätas kan aktualiseras i många olika situationer.² En är vid adoption. Under några år hade jag i uppdrag att utreda Sveriges internationella adoptionsverksamhet.³ När vi talar om adoption är familj ett nyckelord. Barn adopteras för att få föräldrar och familj; om så krävs i ett annat land. Men familj är i praktiken ett mycket bredare begrepp som i de flesta fall inkluderar inte bara föräldrar utan också mor- och farföräldrar, syskon och andra. Vid internationell adoption har rätten till familj nästan uteslutande kommit att handla om föräldrar och nya sådana. Eventuella andra, befintliga och nya, familjemedlemmars betydelse har sällan berörts.

Under senare år har betydelsen av syskon allt oftare kommit att uppmärksammas, inte minst tack vare möjligheten att genom DNA-analys hitta dem, och det finns en ökad medvetenhet om syskons betydelse för barn i samhällsvård. Många av dem som adopterats internationellt till Sverige söker idag inte bara efter sina ursprungliga föräldrar utan också sina syskon. Samma önskan att finna syskon kan också finnas hos dem som tillkommit genom assisterad befruktning med donerade könsceller. Syskon är viktiga på många sätt och ingår i de flesta fall som

¹ Professor i civilrätt, särskilt familjerätt, Juridiska fakulteten, Uppsala universitet.

² Syskonskap kan ha olika former. Ett systerskap i familjerätten har jag med professor Eva Ryrstedt som nu lämnar sin tjänst vid juridiska fakulteten i Lund. Under hela vår tid som forskare inom familjerätten har vi följts åt på flera sätt. Vi har under alla år intresserat oss för likartade teman och haft ett återkommande utbyte om olika frågor, allt från assisterad befruktning till de egna barnens väl och ve. Jag skulle förenklat uttryckt karaktärisera vårt förhållande som ett systerskap i familjerätten, på engelska skulle man lite skämtsamt kunna säga att vi har varit och fortsatt är "sisters in law". Det har varit ett viktigt syskonskap som dock inte behöver regleras. Den här artikeln har skrivits inför en workshop som arrangerats för att uppmärksamma Evas pensionsavgång.

³ Se SOU 2025:61 Sveriges internationella adoptionsverksamhet – lärdomar och vägen framåt.

självklara medlemmar i en individs familj. Med den insikten följer också emellanåt en önskan att stärka syskons rättsliga ställning.⁴

Vilken rättslig ställning har då syskon i svensk rätt? Någon särskild möjlighet att föra talan om fastställande av syskonskap finns inte. I RH 2022:16 avvisades en sådan med hänvisning till att talan, i avsaknad av särskild reglering, måste föras som en fastställetsetalan enligt rättegångsbalken (RB) 13 kap. 2 §. En förutsättning för en fastställetsetalan är att frågan rör ett rättsförhållande, varom det råder oklarhet, som länder sökanden till förfång. Dessa kriterier ansågs inte uppfyllda i målet varför talan avvisades. Syskonrelationen anses således inte utgöra ett rättsförhållande men syskon förekommer ändå i vår lagreglering i olika sammanhang och på lite olika sätt.

I det följande utforskas hur syskon framträder i reglering som rör familj i vid bemärkelse.⁵ Några av de frågor som ställs är hur syskon inkluderas i familjebegreppet, och om det finns skäl att ge syskonrelationer en mer omfattande rättslig bekräftelse.

2 Syskon — vilka är de?

Syskonrelationen⁶ är ofta den längsta relation en individ har under sin livstid. För många barn i Sverige innebär detta inte bara en uppväxt präglad av gemensamma upplevelser i vardagen — att dela bostad, måltider och semestrar, utan också en livslång gemenskap kring olika livshändelser. Enligt vissa uppgifter har minst åtta av tio av alla barn under 18 år i Sverige ett eller flera syskon,⁷ vilket tydliggör hur vanlig syskonrelationen är som samhällligt fenomen.

Många gör idag DNA-kartläggningar av sina genetiska släktband med hjälp av stora internationella DNA-banker och syskonskap grundat på genetisk släktskap tilldrar sig allt större intresse. Återkommande redogörs i media för fall om hur, i synnerhet, barn tillkomna genom assisterad befruktning fått kännedom om och ibland kontakt med personer med vilka de delar genetiskt ursprung, vad som beskrivs som halvsyskon.⁸ För många är upptäckten av sådana halvsyskon en chock men

⁴ Se t.ex. Gerber, P & Hesham Elmolla, J. Does international human rights law recognize sibling rights? *The George Washington International Law Review* 2024 Vol 55 (2024) s. 199–240.

⁵ Vid utarbetandet av denna artikel har jag haft stor hjälp av jur.stud. Gabriel Tedenmark vid juridiska fakulteten i Uppsala som inom ramen för en forskarpraktik har hjälpt mig med en genomgång av regleringar för att identifiera var och hur syskon nämns.

⁶ Inte sällan används ordet syskonskap för att beskriva syskonrelationen. I det följande används orden som synonymer även om det senare uttrycket kanske för tanken till den personliga relationen medan det förra i någon mening hänförs till en mer formell relation grundad på rättsliga regler eller genetisk släktskap.

⁷ <https://familjen.trygghansa.se/vara-foralder/familj-och-relationer/barnets-plats-syskonskaran>. Andra uppgifter anger att nio av tio barn har syskon. <https://mama.expressen.se/mamaliv/ensambarn-nej-barn-maste-inte-ha-syskon/#:~:text=Men%20ungef%C3%A4r%2090%20procent%20av,ligger%20utanf%C3%B6r%20normen%20blir%20suspekt>. Uppgifterna hämtade 2025-12-05.

⁸ Se t.ex. <https://www.tv4.se/artikel/11BhIrljNxpReo02UEqaWxp/dna-test-avslojade-27-halvsyskon-det-oeppnade-nya-vaerldar>; <https://www.dn.se/sverige/elin>

kan också uppfattas som något värdefullt och givande. Syskon är inte vilka som helst; de har betydelse i både rättsligt och socialt hänseende men även, och inte minst, som en viktig komponent för utvecklingen av en individs självuppfattning.

Den genetiska släktskapen som grund för syskondefinitionen har fått ökad uppmärksamhet och väcker frågan om hur syskon ska definieras. Utgångspunkten vid definierandet av vem som är ett syskon har säkerligen i de flesta fall varit en (i vart fall antagen) genetisk släktskap kombinerat med en social gemenskap i en kärnfamilj. Idag är det inte alls säkert att genetisk släktskap och social gemenskap följs åt. Förändringar i familjebildningsmönstren har medfört att många numera växer upp med genetiska halvsyskon eller med syskon som kanske rättsligt sett är helsyskon men med vilka genetiska band saknas. Syskon kan också vara de som tillkommit genom assisterad befruktning med donerade celler och med vilka man delar genetisk släktskap men aldrig haft kännedom om eller kontakt med. Syskon kan alltså vara av många olika slag. Det finns inte utrymme att inom ramen för denna korta uppsats närmare gå in på några definitioner utan det blir istället själva termen syskon som läggs till grund för undersökningen.

3 Syskon i internationella konventioner

3.1 Syskonrelationer ges ett visst (outtalat) skydd

Enskildas rätt till skydd för sitt familjeliv har givits erkännande genom ett flertal internationella konventioner.⁹ I skyddet för familjeliv ligger också ett krav på respekt för syskonrelationer, om än inte alltid så uttalat. Två konventioner ska kort beröras här. FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) från 1989 som sedan 1 januari 2020 är inkorporerad i svensk rätt,¹⁰ och den Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna från 1950 (EKMR) som blev svensk lag 1995. Det kan konstateras att syskonrelationer har ett visst skydd enligt både barnkonventionen och EKMR. Skyddet får dock i huvudsak utläsas ur skyddet för familjeliv som i de allra flesta fall tydliggörs i relationen mellan barn och föräldrar.

3.2 FN:s konvention om barnets rättigheter

När det gäller barns mänskliga rättigheter är barnkonventionen ett centralt dokument. Den gäller alla under 18 år men de principer som kan utläsas angående betydelsen av syskonrelationer får anses ha giltighet också för vuxna. I konventionens preambel, som dock inte är lag, slås bland annat fast att ett barn, för att kunna uppnå en fullständig

[och-hennes-syster-hittade-ett-40-tal-halvsyskon/](#). Se också SOU 2016:11 Olika vägar till föräldraskap s. 250 not 23 och där angivna källor.

⁹ Se t.ex. the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) art. 17 och art. 23 samt the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR) art. 10. Dessa berörs dock inte i det följande.

¹⁰ Prop. 1917/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.

och harmonisk utveckling av sin personlighet, bör växa upp i en familjemiljö, i en omgivning av lycka, kärlek och förståelse. Men vad en familjemiljö är förblir odefinierat och syskon nämns inte uttryckligen. Det finns emellertid åtminstone tre artiklar som skulle kunna anses ge ett visst skydd för syskonrelationer; artikel 16, rätten till skydd för familjeliv, artikel 8 som påbjuder skydd för barnets rätt till identitet och ytterst artikel 3 som anger att barnets bästa ska komma i första hand vid beslut som rör barnet.¹¹

Artikel 16 stadgar ett förbud mot godtyckliga eller olagliga ingripanden i barns privat- och familjeliv. I rätten till skydd för familjelivet inkluderas rimligen även ett skydd för syskonrelationer. Det kan hävdas att staten gör sig skyldig till kränkningar av barnets rätt till privat- och familjeliv om barnets kontakt med syskon förhindras utan att det finns skäl för detta.¹² Ytterligare stöd för en sådan tolkning kan hämtas i FN:s kommitté för barnets rättigheters (Barnrättskommittén) Allmänna kommentar nr 7. Kommittén konstaterar bland annat att ett litet barns föräldrar och *andra personer inom familj*, (min kursivering) släkt och samhällsgemenskap, har en mycket viktig roll när det gäller att förverkliga barnets rättigheter.¹³

Artikel 8 skyddar barnets rätt att behålla sin identitet. Syskon har en viktig roll för den enskilda individens utveckling av identitet. Barnrättskommittén har i sin Allmänna kommentar nr 6 också berört syskons betydelse vid fastställande av ett barns identitet.¹⁴ I kommentaren betonas att det vid utredningen av ett barns skyddsbehov är viktigt att också klarlägga eventuella syskons identiteter och medborgarskap. Även om olika rättsordningar erkänner syskonrelationer i skuggan av relationen till föräldrar med varierande styrka så innebär artikel 8 och rätten till identitet också rätten att känna till syskon.¹⁵

Artikel 3 som anger att barnets bästa alltid ska komma i första hand vid alla åtgärder som rör barn kan också ha relevans för hur syskonrelationer ska beaktas. I sin Allmänna kommentar nr 14 slår Barnrättskommittén fast att begreppet "familj" måste tolkas i bred bemärkelse,¹⁶ vilket öppnar för att också inkludera betydelsen av syskonrelationer av olika slag vid tolkningen av vad som är ett barns bästa och rätten till familjeliv.

¹¹ Även artikel 21 om barnets bästa vid adoption skulle kunna ses som ett stöd för bibehållandet av familjerelationer vid adoption. Där anges bland annat att adoption kan tillåtas efter att hänsyn tagits till barnets ställning i förhållande till föräldrar och släktingar, något som skulle kunna ses som ett stöd för att också syskonrelationer ska beaktas vid bedömningen av om en adoption ska medges. Se vidare Tobin, J., *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary* s. 776.

¹² Van Bueren, G., *The International Law on the Rights of the Child*, Martinus Nijhoff Publishers 1998 s. 83.

¹³ CRC/C/GC/7 Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom p. 15.

¹⁴ CRC/GC/2005/6 Behandling av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet p. 31.

¹⁵ Tobin, J., *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary* s. 297.

¹⁶ CRC/C/GC/14 Om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa p. 59.

3.3 Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna

Ett annat internationellt dokument av stor betydelse vid en granskning av vilken betydelse som ska läggas vid syskonrelationen är EKMR vars artikel 8 bland annat anger att var och en har rätt till skydd för sitt familjeliv och sitt hem. Men vad det är definieras inte. Europadomstolen har emellertid i ett flertal fall slagit fast att om rätten till kontakt mellan minderåriga syskon begränsas så kan det utgöra en kränkning av rätten till respekt för familjeliv. Därmed vet vi att syskon vanligtvis ingår i den krets som skyddas inom ramen för familjeliv enligt artikeln.

I fallet *Olsson mot Sverige* 1988 fann domstolen att sättet på vilket de svenska sociala myndigheterna hade verkställt ett beslut om familjehemsplacering av tre syskon hade utgjort en kränkning av familjelivet. De tre barnen hade placerats i skilda familjehem, varav två av barnen hade placerats långt ifrån hemmet. Detta försvårade kontakten mellan såväl föräldrar och barn som mellan syskonen på ett sådant sätt att familjelivet hade kränkts.¹⁷

Fallet *Eriksson mot Sverige* 1989 rörde en omhändertagen flicka. Domstolen fann att begränsningarna i umgänget mellan flicka och modern innebar att barnets rätt till familjeliv hade kränkts. Begränsningarna innebar också att flickans umgänge med en bror hade försvårats.¹⁸ Fallet har kommenterats av professor Titti Mattson som konstaterat att avgörandet indikerar att skyddet för barns rätt till familjeliv enligt Europakonventionen även innefattar ett skydd av barns umgängesrätt med syskon.¹⁹

4 Syskons betydelse vid adoption

4.1 Adoption — ett sätt att få familj (och syskon?)

En rent kronologiskt startpunkt för en betraktelse av syskonskap i svensk inhemsk rätt kan vara reglerna om adoption.

Adoptionsinstitutet infördes i svensk rätt 1917. Adoption innebär att den som adopteras i rättslig mening omplaceras från en familj till en annan och därmed, i förekommande fall, får andra syskon istället för de tidigare. Syftet med att införa regler om adoption var bland annat att göra det möjligt att rättsligt bekräfta den familj som barn hade fått genom en fosterhemsplacering men också att ge, inte minst, små barn möjlighet att tidigt i livet få en permanent familj.²⁰ Samtidigt som det rådde stor enighet om det önskvärda i att införa adoptionsinstitutet i svensk rätt, kom adoptionsreglernas utformning och tillämpningen av dem att präglas av vad som skulle kunna beskrivas som en ambivalent

¹⁷ *Olsson mot Sverige*, dom 24.03.88, p. 81; se också *Moustaquin mot Belgien* dom den 18 februari 1991.

¹⁸ *Eriksson mot Sverige*, dom 23.05.89, p. 89.

¹⁹ Mattson, T., *Barnet som subjekt och aktör. En rättslig studie om barn i familjehem*, Iustus förlag 2006 s. 175.

²⁰ För en beskrivning av den första adoptionslagens tillkomst och tillämpning se t.ex. Lindgren, C., *En riktig familj*. Carlsson bokförlag 2006.

hållning.²¹ Å ena sida var syftet att adoptionen skulle innebära att den som adopterats gavs samma rättsliga relation till adoptivföräldrarna som deras biologiska barn hade. Å andra sidan fanns ursprungligen en misstro mot att införa en lagreglering som åstadkom just detta eftersom den adopterade personens ursprungliga familj på så sätt skulle förlora rättslig betydelse för den adopterade och det var dessutom osäkert vilken följd en adoption i praktiken skulle få.

Avgörande vid bedömningen av om en adoption ska medges i ett enskilt fall har sedan möjligheten infördes varit att adoption ska vara till den adopterades fördel. Vid adoption av en underårig är kravet att adoptionen ska anses vara till barnets bästa. Är det fråga om en adoption av en vuxen person ska adoptionen anses lämplig.

När adoptionsinstitutet infördes i svensk rätt fanns det förmodligen inte skäl att fundera på vilken betydelse en ursprunglig syskonrelation skulle ha vid bedömningen av om en adoption var till fördel för ett barn. Dels för att de barn som främst kom ifråga för adoption i många fall kom från så eländiga förhållanden att en förlust av kontakten med eventuella syskon framstod som olägenhet värd att tåla för att få föräldrar som hade förmåga att ta hand om dem. Dels kanske också för att adoption enligt den första regleringen innebar att rättsliga band till ursprungsföräldrarna, såsom arvsrätt, kvarstod. Indirekt kvarstod därmed också rättsliga band till ursprungliga syskon i vissa situationer. En adoption kunde förstås också medföra att den som adopterades fick syskon i adoptivfamiljen, även om de rättsliga banden inte fullt ut motsvarade vad som gällde mellan biologiska syskon.

Med tiden kom adoptionsinstitutet att ses som ett sätt att ge barnlösa möjlighet att genom adoption få barn, snarare än som ett sätt att ge barn familj.²² Adoption blev allt mer accepterat och antalet ökade. För att, som det beskrevs, stärka adoptivföräldrarnas trygghet, utvecklades så småningom ett förfarande med "in blanco"-adoptioner vilket innebar att den som adopterade inte hade kännedom om varifrån barnet kom och den som lämnade barn för adoption inte visste var barnet hamnade.²³ Möjligheterna för den som adopterats att få kännedom om eventuella ursprungliga syskon minskade därmed kraftigt. Via kyrkböckerna var det fortsatt möjligt att hitta ursprungsfamiljen, men det förutsatte kännedom om i vilken församling barnet fötts. Det var en uppgift som dock inte framgick av adoptionshandlingarna. Kännedom om syskon var därmed inte något som särskilt värnades; det var adoptivföräldrarnas intresse av att inte bli kända av barnets ursprungsföräldrar och vice versa som prioriterades.

Antalet internationella adoptioner ökade från mitten av 1950-talet. Något beaktande av barnets förlust av eventuella släktband till syskon

²¹ Lindgren, C., *En riktig familj* s. 69 f.

²² Lindgren, C., *En riktig familj* s. 124 ff.

²³ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*. Iustus förlag 2000 s. 408.

skedde inte i dessa fall, ofta på grund av att det i många fall helt saknades information om barnets familj. Möjligheterna för svenska aktörer att få fram sådana uppgifter var i praktiken synnerligen begränsade. Styrande för den internationella adoptionsverksamheten var önskan att ge barn en familj. Genom att adopteras av ett föräldrapar i Sverige kunde ett barn ges en familj. Föräldrar och familj är i detta sammanhang samma sak.

I och med att alla adoptioner, oavsett när de genomförts, 1972 gjordes till s.k. starka adoptioner, försvann arvsrätten mellan adoptivbarnet och de ursprungliga föräldrarna. Därmed upphörde också alla rättsliga band till ursprungsfamiljen, inklusive eventuella ursprungliga syskon. Varken vid nationell eller internationell adoption har dock förlusten av band till ursprungliga syskon uppmärksamats vid bedömningen av om en adoption skulle anses önskvärd ur den adopterade personens synvinkel.

Inte heller i senare års praxis rörande adoption finns några uttryckliga referenser till betydelsen av bibehållna syskonrelationer vid bedömningen av om en adoption ska medges. Emellanåt avslås adoptionsansökningar med hänvisning till förlusten av rättsliga band till ursprungsföräldrars biologiska släkt, dock utan att syskon nämns specifikt.²⁴ Adoption av barn födda i Sverige är numera i praktiken adoption av makes eller sambos barn, s.k. styvbarns-adoption eller närstående-adoption. I dessa fall torde adoption inte aktualiseras om den som ska adopteras har en fortsatt nära relation med helsyskon i en tidigare familj.

4.2 *Syskonskap som äktenskapshinder*

Adoption innebär, som nämnts, att den som adopteras i rättslig mening helt och hållet flyttas över till adoptanternas familj. Detta får till följd att ursprungliga syskonrelationens rättsliga betydelse till stor del försvinner — utom i ett avseende, nämligen i de fall genetisk släktskap enligt lag eller bestämmelse ska tillmätas betydelse.

En situation där genetisk släktskap tillmäts betydelse är vid bedömning av om det föreligger äktenskapshinder enligt äktenskapsbalkens (ÄktB) 2 kap. 3 § som anger följande:

Äktenskap får inte ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 §.

Vid tillämpningen av första och andra styckena jämställs adoptivförhållande med släktskap. De som därvid anses som helsyskon får dock ingå äktenskap med varandra efter tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 §.

²⁴ Se t.ex. RH 2016:4 där förlusten av juridiska band till den biologiska familjen på moderns sida ansågs tala emot adoptionen med sådan tyngd att tillstånd till adoption inte kunde ges.

Innebörden är att genetiska syskon inte får ingå äktenskap med varandra, oavsett om de i rättslig mening hör till samma familj eller inte. Genetiska halvsyskon kan ingå äktenskap med varandra efter särskilt tillstånd. Någon kontroll av om genetisk släktskap föreligger eller inte torde dock sällan ske i praktiken. Bestämmelsen är på så sätt endast en markering av den genetiska släktskapens särskilda betydelse. Den genetiska släktskapens avgörande betydelse som äktenskapshinder speglas också i det faktum att adoptivbarn efter tillstånd kan ingå äktenskap med varandra förutsatt att de inte är genetiska helsyskon.²⁵ Att adoptivsyskon som vuxit upp tillsammans skulle ges tillstånd att ingå äktenskap med varandra torde dock vara uteslutet även om lagen formellt ger en sådan möjlighet. Ett socialt syskonskap måste också tillmätas betydelse, på samma sätt som gäller när genetiska halvsyskon vill gifta sig med varandra.

4.3 Föräldrar är familj vid adoption — syskon ibland

Av vad som framgått ovan har bibehållandet av syskonrelationer haft liten, om ens någon, betydelse vid bedömning av om en adoption är till en persons fördel. Möjligheten att ge det lilla barnet rättsliga föräldrar som kan ta hand om barnet är istället avgörande; det är barnets bästa. För det vuxna barnet är det istället fördelarna med att få en redan existerande föräldra-barnrelation rättsligt bekräftad som blir avgörande för bedömningen av om en adoption ska bifallas. Det är således ett socialt familjebegrepp som står i fokus samtidigt som det är tydligt att det endast omfattar föräldrar; de ursprungliga föräldrarna och de blivande föräldrarna. Andra medlemmar i familjerna, den ursprungliga och den nya, förblir ganska osynliga. Utom när genetisk släktskap anses ha betydelse. I dessa fall blir också genetiska syskon synliga även efter adoption och kanske också efter assisterad befruktning.

5 Syskon efter assisterad befruktning

Genetisk släktskap har i flera avseenden kommit att ges en central position i svensk rätt. Förklaringen ligger delvis i att när regler för fastställande av faderskap till barn födda utom äktenskap infördes 1917 ansågs faderskapen till barn födda av ogift mor inte kunna ges full arvsrättslig verkan då det inte kunde säkerställas att den utpekade fadern också var genetisk far till barnet.

Eftersom lika arvsrätt för alla barn ansågs önskvärt men inte möjligt att införa så länge osäkerhet om den genetiska släktskapen förelåg, ägnades de kommande årtiondena åt att förbättra möjligheten att fastställa genetiskt ursprung. Information om det genetiska ursprunget blev en förutsättning för arvsrätt och kom därmed att uppfattas som

²⁵ Se vidare prop. 2003/04:131 Internationella adoptionsfrågor. Detta gäller också om den ena kontrahenten genom adoption hör till en annan släkt, prop. 1971:143 Kung. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring av föräldrabalken m.m. s. 62.

något värdefullt i sig och ett skyddsvärt intresse. Att det är så illustreras också av regleringen rörande assisterad befruktning med donerade celler.

När donatorinsemination reglerades genom 1985 års lag om insemination var Sverige först i världen att föreskriva att ett barn som tillkommit på detta sätt hade en oeftergivlig rätt att kunna få tillgång till information om donatorn. Möjlighet att kunna få kännedom om genetiskt ursprung ansågs vara av stor vikt för den enskilda individen.²⁶ Bestämmelsen kritiserades dock kraftigt bland annat med hänvisning till att det skulle kunna försvåra donatorverksamheten. Slutsatsen var ändå att eftersom det rådde enighet om att barnet skulle få information om sättet för tillblivelsen så var det inte rimligt att barnet skulle utestängas från tillgängliga uppgifter om vem som varit donator.²⁷ Liknande överväganden gjordes i samband med att äggdonation tilläts enligt lagen om befruktning utanför kroppen 2003.²⁸ Barnet skulle ha rätt till information om äggdonatorn. Båda lagarna överfördes 2006 till lagen om genetisk integritet m.m. (LGI).

Det är dock först från 2019 som det blev möjligt för den som tillkommit genom assisterad befruktning med donerade celler att få uppgifter om andra personer som tillkommit med samma donator.²⁹ I LGI 6 kap. 5 a § respektive 7 kap. 7 a § ges nu möjlighet för den som tillkommit genom donator- respektive äggdonation att efter skriftlig begäran få uppgifter om sig antecknade i den särskilda journal som innehåller uppgifter om donator. Den som har tillkommit genom en donation av samma donator har rätt att ta del av de uppgifter som antecknats i den särskilda journalen och som avser andra personer som har tillkommit genom en donation från samma donator. Individens rätt att få information om sitt genetiska ursprung omfattar därmed också halvsyskon i de fall det finns uppgifter om dem i journalen.

Bestämmelsens tillkomst motiverades med hänvisning till att forskning visat att kunskap om genetiska syskon i många fall är lika viktig som kunskap om de genetiska föräldrarna, inte minst ur psykologisk, identitetsskapande och medicinsk synvinkel.³⁰

Det kan därmed konstateras att intresset av vetenskap om genetiska syskon har erhållit uppmärksamhet och ett visst rättsligt skydd. Men syskon har betydelse även i socialt hänseende, en aspekt som har givits viss rättslig bekräftelse också i andra sammanhang.

6 Syskon vid föräldrars separation

Så länge barn bor tillsammans med sina föräldrar och sina syskon, har lagen inte något att säga om syskonrelationers betydelse. Det är först

²⁶ SOU 1983:42 Barn genom insemination s. 116 ff.

²⁷ Prop. 1984/85:2 om artificiella inseminationer s. 15–16.

²⁸ Prop. 2001/02:89 Behandling av ofrivillig barnlöshet s. 45 ff.

²⁹ Prop. 2017/18:155 Modernare regler om assisterad befruktning och föräldraskap s. 36 ff.

³⁰ Prop. 2017/18:155 s. 37–38. Se också SOU 2016:11 s. 347 ff.

när föräldrar inte längre vill leva tillsammans och frågan om hur omsorgen om ett barn ska ordnas efter en separation som syskonrelationer kommer i blickfånget. Med vem av föräldrarna och med vilka syskon ett barn ska leva efter föräldrarnas separation är ytterst en fråga som prövas av domstol enligt föräldrabalken (FB) 6 kap. 5 §. Avgörande är vad som är bäst för det enskilda barnet. Vid den bedömningen kan och ska syskonrelationer tillmätas betydelse.

Vid avgörandet av en vårdnadstvist har sedan lång tid tillbaka tillämpats en princip som innebär att syskon om möjligt inte ska skiljas åt vid föräldrarnas separation.³¹ Något lagstöd för en sådan princip finns dock inte utan det ligger närmast till hands att anta att det är mänsklig erfarenhet som ligger bakom. Det är känt från barnpsykologin att syskon har en betydelsefull inverkan på varandra eftersom de tillbringar mycket tid tillsammans och de kan tala och förstå varandra på sitt egna sätt. Syskonrelationen ger också möjlighet att utveckla förståelsen av negativt och positivt beteende.

Skulle syskon skiljas åt vid föräldrarnas separation anges i FB 6 kap. 15 § att en vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med den förälder som barnet inte bor med tillgodoses. I paragrafens st. 3 slås fast att ansvaret också innebär att se till att barnets behov av umgänge med någon annan som står barnets nära så långt som möjligt tillgodoses. Även om syskon inte nämns uttryckligen i lagtexten framgår tydligt av förarbetsuttalandena att de omfattas av begreppet ”någon annan som står barnet särskilt nära”. Där lyfts särskilt fram att exempelvis halvsyskon eller andra barn i alternativa familjebildningar kan vara sådana närstående med vilka barnet har ett starkt behov av umgänge.³² Syftet med bestämmelsen är att ge barnet möjlighet och rätt att få träffa personer som barnet själv längtar efter, men också att ge barnet möjlighet att få träffa anhöriga och andra personer som det är berikande för barnet att vara tillsammans med.³³

Bestämmelsen i FB 6 kap. 15 § kompletteras av bestämmelsen i FB 6 kap. 15 a § som ger socialnämnden möjlighet att väcka talan om fastställande av umgänge med annan än förälder.³⁴ Där anges särskilt mor- och farföräldrar men bestämmelsen är tillämplig också när det gäller barnets umgänge med andra som står barnet särskilt nära, en beskrivning som alltså kan antas innefatta syskon.

³¹ Principen nämns numera sällan i framställningar rörande vårdnadstvister, se dock Ewerlöf, G., Sverne, T. & Singer, A. Barnets bästa. Om föräldrars och samhällets ansvar, Norstedts Juridik 5:e uppl. 2004.

³² Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler s. 57.

³³ Walin, G., Vängby, S., Singer, A. & Jäntherä-Jareborg, M. Föräldrabalken. En kommentar. Kommentaren till 6 kap. 15 §.

³⁴ Prop. 2005/06:99 s. 56–57.

7 Syskon till barn i samhällsvård

7.1 Syskonrelationer är viktiga när barn placeras utanför hemmet

När ett barn omhändertas för samhällsvård, inte minst vid tvångsomhändertaganden enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) visar sig betydelsen av sociala syskonrelationer på lite olika sätt. För många barn utgör syskonrelationer ofta en viktig stödstruktur. En nationell kartläggning av våld mot barn visar att endast fem procent av barn som utsatts för våld anmält detta till polis, och att majoriteten i första hand anförtrodde sig åt syskon eller jämnåriga vänner.³⁵ Syskon kan alltså ha en särskild roll som tillitsfulla mottagare i barnets sociala nätverk.

För placerade barn kan kontakten mellan syskon ha stor betydelse genom att skapa kontinuitet i en instabil situation och dessutom utgöra ett stöd när placeringen upphör och barnet ska klara sig på egen hand. Många barn efterfrågar också mer syskonkontakt.³⁶ Den stress som följer när ett barn separeras från sina syskon och föräldrar kan leda till långvariga och livslånga psykologiska och beteendemässiga problem. De är därför önskvärt att barn får bibehålla kontakten med sin familj och om möjligt placeras med syskon för att minska den problematik som ett omhändertagande kan leda till.³⁷ Detta är också något som FN:s barnrättskommitté har framhållit i en av sina kommentarer; syskon bör inte skiljas åt.³⁸

7.2 Socialtjänstlagen

För att ett barn vid en placering utanför hemmet ska kunna behålla kontakten med sin familj och familjens medlemmar har det sedan lång tid tillbaka i socialtjänstlagen funnits en uppmaning till socialnämnden att i första hand överväga om barnet kan tas emot av någon närstående till barnet. I begreppet närstående innefattas personer med vilka barnet har en nära och förtroendefull relation.³⁹ Ett barns kontakt med syskon kan vara särskilt betydelsefullt, något som också har uppmärksammats i flera lagstiftningssammanhang.⁴⁰

Det är mot denna bakgrund glädjande att syskon uttryckligen nämns som betydelsefulla för ett placerat barn i den nya socialtjänstlagen som trädde i kraft den 1 juli 2025. I lagen har införts en särskild bestämmelse i 22 kap. 9 § där det uttryckligen framgår att socialnämnden ska arbeta för att barn som vårdas utanför hemmet ska ges möjlighet till

³⁵ Jernbro, C. & Janson, S. Våld mot barn 2016 – En nationell kartläggning. Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2018. Cit. i SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt s. 807.

³⁶ Prop. 2024/25:89 En förebyggande socialtjänstlag s. 489.

³⁷ Save the children, Keeping Children out of Harmful Institutions. Why we should be investing in family-based care (2009) s. 13.

³⁸ CRC/C/GC/6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin, p. 40.

³⁹ Prop. 2024/25:89.

⁴⁰ Se t.ex. SOU 2011:9 Upprättelseutredningen; SOU 2015:71 Utredningen av tvångsvård av unga; SOU 2022:71 Tryggare hem för barn där relationen till familjehemssyskon lyfts fram; SOU 2023:66 För barn och unga i samhällsvård.

kontakt inte bara med föräldrar och andra närstående utan också med syskon. Regeringen anser, mot bakgrund av den kunskap och medvetenhet som numera finns om betydelse av att placerade barn får möjlighet till kontakt med sina syskon, att socialtjänsten bör arbeta mer aktivt med frågan och att detta också ska synliggöras i lagen.⁴¹ Samtidigt öppnas för en bredare definition, också andra familjerelationer rymms inom uttrycket närstående.⁴²

7.3 Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)

En liknande förändring av synen på syskons betydelse för omhändertagna barn är också märkbar i den lagrådsremiss med förslag till ny LVU, För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga som lämnades till Lagrådet den 1 december 2025.

Enligt nuvarande LVU 14 § har socialnämnden ett ansvar för att ett placerat barns behov av umgänge med sina föräldrar och vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses. En placering får enligt förarbetena inte innebära att barnet avskärs från kontakt med känslomässigt betydelsefulla närstående.⁴³ I detta torde kontakt också med syskon ligga även om detta inte uttryckligen framgår.

I förslaget till ny LVU lyfts syskon uttryckligen fram som betydelsefulla i flera sammanhang. En helt ny bestämmelse som föreslås i 3 kap. 6 § anger omständigheter som särskilt ska beaktas vid prövningen av om omhändertagande för vård ska fortsätta på grund av anknytning till ett familjehem. Uppräkningen av omständigheter är avsedd att bidra till en mer rättssäker bedömning av vad som kan anses vara barnets bästa. Enligt paragrafens p. 3 ska barnets relation till familjehemmet, vårdnadshavare och syskon beaktas. Barnets känslomässiga förankring i familjehemmet är av grundläggande betydelse för bedömningen av om omhändertagandet för vård ska fortsätta. Relationen till familjehemsföräldrarna och till eventuella familjehemssyskon ska särskilt beaktas. Men också relationen till syskon som inte bor tillsammans med barnet i familjehemmet ska beaktas.⁴⁴ Uttrycket familjehemssyskon förefaller inkludera också sociala syskon, alltså alla barn i ett familjehem oavsett rättsliga eller genetiska band.

Betydelsen av hänsyn till relationen med syskon följs upp i 7 kap. 1 § där det föreslås att socialnämnden ska ha ett ansvar för att ett barn eller en ung person ges möjlighet till umgänge med föräldrar, vårdnadshavare, syskon och andra närstående. Bestämmelsen motsvarar nu gällande LVU 14 § med den ändringen att ansvaret för att barnet ges möj-

⁴¹ Prop. 2024/25:89 s. 489.

⁴² Prop. 2024/25:89 s. 490.

⁴³ Prop. 1989/90:28 om vård i vissa fall av barn och ungdomar s. 73.

⁴⁴ Lagrådsremissen s. 185 och 531.

lighet med umgänge uttryckligen omfattar syskon och andra närstående. Med närstående avses också andra personer än föräldrar och syskon inom familj- eller släktkretsen som barnet har en nära relation till.⁴⁵

8 Genetiskt syskonskap kan bekräftas

Syskonskap har företrädesvis framträtt som en naturlig följd av det vertikala släktledet; genom att klarlägga och fastställa föräldraskapet till en individ framkommer också syskonskap. Något egentligt behov av att särskilt reglera förhållandet till syskon⁴⁶ har inte ansetts föreligga. Eventuella rättsverkningar av en syskonrelation följer genom föräldraskapet som i sin tur som huvudregel utgår från genetisk släktskap. I de fall föräldraskapet inte gör det, som efter adoption eller assisterad befruktning, har behovet av att få kännedom om syskon fått viss uppmärksamhet.

Kännedom om ett genetiskt syskonskap till följd av assisterad befruktning med donerade könsceller kan erhållas genom möjligheten för den som tillkommit på så sätt att genom en anteckning i donators journal komma i kontakt med andra som tillkommit med samma donator. Men många barn tillkommer genom assisterad befruktning i andra länder med donerade könsceller eller genom privata arrangemang och har inte möjlighet att få kunskap om eventuella syskon genom förda register. Också vuxna adopterade personer kan vara intresserade av att hitta syskon snarare än ursprungliga föräldrar, i synnerhet då många ursprungliga föräldrar redan är borta. Det finns förmodligen ett oräkneligt antal situationer där det kan tänkas att en enskild person saknar intresse av att få fader- eller moderskap fastställt utan endast vill ha bekräftat att en viss person är ett (genetiskt) syskon.

I många fall kan genetiska syskon identifieras genom en talan om fastställande av föräldraskap förs. Men en sådan talan är inte alltid möjlig eller ens önskvärd. Det inledningsvis nämnda avgörandet från hovrätten 2022⁴⁷ illustrerar detta. Käranden hade kommit till Sverige tillsammans med den hon menade var sin bror. Några handlingar till styrkande av detta fanns dock inte. I målet fann domstolen emellertid, som nämnts, att syskonskap inte rörde ett rättsförhållande varför en självständig talan om fastställande av att käranden var syster till svaranden inte kunde föras. För att fastställas som syskon behöver talan således, enligt hovrätten, inriktas på i första hand faderskapet. När det fastställts faller syskonskapet ut av sig självt.

Helt omöjligt synes det dock inte vara att föra en talan om fastställande av genetisk släktskap, utan rättsverkningar. Adoptionsreglerna reformerades som berörts ovan 1972 på så sätt att alla adoptioner, oavsett när de genomförts, fick till följd att alla rättsverkningar i förhål-

⁴⁵ Lagrådsremissen s. 542.

⁴⁶ Inom släktforskningen betecknade som horisontella släktingar.

⁴⁷ RH 2022:16.

lande till den ursprungliga släkten upphörde. I det sammanhanget noterades att det kunde finnas behov av en möjlighet för den som adopterats att få fastställt vem som var biologisk far, även om ett sålunda fastställt faderskap inte skulle kunna ha några egentliga rättsverkningar. Barnet ansågs ha ett berättigat intresse av att vinna klarhet om sin härstamning som det uttrycktes.⁴⁸ Men också det faktum att genetisk släktskap då och än idag har betydelse som äktenskapshinder skulle rent formellt kunna anföras som stöd för att en talan om fastställande av genetiskt syskonskap borde kunna föras.

Så länge det är fråga om att fastställa syskonskap på grund av genetisk släktskap så borde det alltså vara möjligt att få detta rättsligt fastställt redan med nu gällande reglering. Äktenskapshindren ger en uttryckligt rättslig bas för en talan om fastställande av genetisk släktskap. Men det kan också argumenteras för att individens intresse av att få kännedom om genetiskt ursprung numera intar en sådan position att det är fråga om ett rättsligt skyddat intresse och att en talan om detta faktiskt skulle kunna föras. I de fall föräldraskapen till syskonen inte finns fastställda torde dock de i första hand böra fastställas.

9 Syskon — en figur på väg att bli rättsligt synligare

Syskonrelationer har länge varit förhållandevis osynliga i den rättsliga regleringen med tanke på hur vanliga de ändå är. Det rättsliga erkännande och skydd som ges syskonskap är fragmenterat och inte särskilt långtgående trots en vetskap om att syskonrelationer, både genetiska och sociala, kan ha stor betydelse för en enskild.

Såväl internationell som nationell rätt har under de senaste decennierna rört sig mot ett mer individcentrerat synsätt där individers behov av kännedom om och social kontakt med syskon kommit att uppmärksammas i flera situationer. De senaste reformerna av barnavårdsregleringen är en tydlig illustration på ett sådant förändrat synsätt.

Respekten för genetisk släktskap går långt tillbaka i svensk rätt och det finns en uttalad förståelse för att det finns ett intresse av att få sådan fastställd. Men syskonskap kan bygga på många andra parametrar än genetisk släktskap. Det intresse en enskild kan tänkas ha av att känna till och ha kontakt med sina syskon kan i många fall vara mer av personlig än rättslig art. Det är inte eventuella rättsföljder av syskonskapet som är av primärt intresse utan endast ett rent personligt intresse av att kunna spegla sig i någon som bär på samma genetiska arv eller gemensamma upplevelser under uppväxten. Att ge ett sådant intresse ett längre gående rättsligt skydd, om alls, låter sig emellertid inte med lätt het genomföras. Formulerat på ett annat sätt är en första fråga vem som ska inbegripas i syskonbegreppet och vilka processuella rättigheter som ska tillerkännas den som vill föra talan om fastställelse.

⁴⁸ Prop. 1971:143 s. 81, Ds Ju 1971:12 PM med förslag till författningsändringar i anledning av 1970 års ändringar i adoptionslagstiftningen s. 66–67. Se också Singer, A., Föräldraskap i rättslig belysning s. 415 ff.

I förarbetena till den nya socialtjänstlagen anges att med syskon avses hel- och halvsyskon, alltså det genetiska förhållandet. Samtidigt är det tydligt att också andra familjerelationer kan rymmas inom uttrycket närstående. Hur ett rättsligt erkännande av syskonskap ska gå till låter sig inte med enkelhet formuleras. I praktiken skulle det bli fråga om avgöranden i det enskilda fallet, beroende av vems uppfattning om syskonförhållandet som ska väga tyngst, vad det är som ska anses konstituera syskonskapet och slutligen vad det är som ska fastställas. Olika individer kan ha olika uppfattning om detta. Det blir fråga om en synnerligen grannlaga uppgift. Däremot kan det finnas andra skäl att på något sätt få klarlagt de rent faktiska förhållandena.

I dag ser vi allt fler situationer där olika former av syskonrelationer utvecklas, inte minst på grund av olika tekniker för assisterad befruktning men också som en följd av olika typer av familjebildningar. För att kunna ta hänsyn till och på olika sätt bekräfta den mångfald av syskonrelationer som kan uppstå i olika situationer, krävs en förnyad syn på betydelsen av syskon i vår tid. Först då kan den variation av rättsliga gensvar som behövs börja ta form.